

МЕДІАЦІЯ ЯК КОМУНІКАТИВНА СИСТЕМА

УДК 340.1

DOI <https://doi.org/10.32782/ehrlchsjournal-2026-16.11>

ОЛЕКСАНДР ШАРАФІН

аспірант кафедри публічного права

Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, Україна

sharafin.oleksandr@chnu.edu.ua

ORCID: 0009-0009-1602-6866

Анотація. Стаття присвячена теоретичному осмисленню медіації як самореферентної комунікативної системи в рамках системної теорії Нікласа Лумана. Дослідження зосереджується на онтологічному статусі медіації як аутопоетичної системи, що самовідтворюється виключно через внутрішні комунікативні операції. Проаналізовано механізми функціонування такої системи: від біологічного шаблону автопоезису, розробленого Умберто Матураною та Франціско Варелою, до специфічного для медіації бінарного коду «відкритість/закритість», що визначає логіку її існування та принципово відрізняє її від судової системи з кодом «правий/неправий». Розкрито явище онтологічного плюралізму конфлікту через призму концепції «живого права» Євгена Ерліха, де кожна сторона постає як операційно замкнена свідомість із власною когнітивною реальністю. Показано, як саме діалогічність виступає механізмом редукції соціальної складності та конструювання нових структур взаємодії між сторонами. Особливу увагу приділено ролі медіатора, що забезпечує генерацію релевантності та фільтрацію інформації без втручання у зміст, а також структурному зв'язку між системою медіації та правовою системою: вони залишаються операційно замкнутими, але взаємодіють через «кордонні об'єкти» (угоди), які право сприймає як факти, що породжують правові наслідки, не контролюючи водночас внутрішнього процесу їх створення. Доведено, що медіація є паралельною правовій системі, здатною до автономного функціонування та створення «живої» соціальної реальності виключно через синтез діалогічних операцій сторін, що підтверджує її унікальний статус у правовому просторі.

Ключові слова: медіація, діалогічність, системний підхід в медіації, комунікативна система.

MEDIATION AS A COMMUNICATIVE SYSTEM

UDC 340.1

DOI <https://doi.org/10.32782/ehrlchsjournal-2026-16.11>

ALEX SHARAFIN

Postgraduate Student at the Department of Public Law

Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, Ukraine

sharafin.oleksandr@chnu.edu.ua

ORCID: 0009-0009-1602-6866

Abstract. The article is devoted to the theoretical comprehension of mediation as a self-referential communicative system within the framework of Niklas Luhmann's systems theory. The study focuses on the ontological status of mediation as an autopoietic system that reproduces itself exclusively through internal communicative operations. The mechanisms of functioning of such a system are analyzed: from the biological template of autopoiesis developed by Humberto Maturana and Francisco Varela to the specific binary code of "openness/closure" that determines its logic of existence and fundamentally distinguishes it from the judicial system with its code of "legal/illegal." The phenomenon of the ontological pluralism of conflict is revealed through the lens of Eugen Ehrlich's concept of "living law," where each party appears as an operationally closed consciousness with its own cognitive reality, while the conflict itself is treated as excessive complexity. It is demonstrated how specifically dialogicity serves as a mechanism for the reduction of social complexity and the construction of new structures of interaction between the parties. Special attention is paid to the role of the mediator as a second-order observer ensuring the generation of relevance and filtration of information without interfering with the content, as well as to the structural coupling between the mediation system and the legal system: they remain operationally closed, yet interact through "boundary objects" (agreements) which law perceives as facts that produce

legal consequences, without controlling the internal process of their creation. It is proven that mediation is parallel to the legal system, capable of autonomous functioning and creating a "living" social reality exclusively through the synthesis of dialogical operations of the parties, which confirms its unique status in the legal space.

Key words: mediation, dialogicity, systemic approach in mediation, Communicative system.

Постановка проблеми. Збільшення кількості та складності сучасних конфліктів зумовлюють необхідність переосмислення природи альтернативних форм врегулювання спорів. Якщо класична юриспруденція розглядала медіацію як позасудову процедуру, підпорядковану правовій системі, то зараз варто розглядати її як автономну комунікативну систему, яка здатна до самовідновлення. Саме цей погляд, заснований на теорії самореферентних систем Нікласа Лумана, дозволяє розкрити онтологічну основу медіації, її бінарний код та роль у редукції соціальної складності через діалогічність.

Актуальність дослідження зумовлене необхідністю поглиблення теоретичних засад медіації поза рамками інструментальної парадигми; зростаюча автономія позасудових механізмів вирішення конфліктів потребує онтологічного обґрунтування їх незалежності від державного правового примусу та взаємодії з правом як рівноправної системи.

Метою дослідження є аналіз медіації як самореферентної комунікативної системи на основі теорії Нікласа Лумана, розкриття її операційних механізмів (бінарного коду, структурного зв'язку з правом), а також визначення ролі діалогічності як фундаменту аутопоезису та конструювання нової соціальної реальності сторонами.

Традиційні дослідження медіації переважно трактують її як процедурний інструмент врегулювання спорів або ж як метод управління переговорами, фокусуючись на навичках медіатора та поведінкових стратегіях сторін. Проте такий підхід часто обмежує розуміння медіації суто функціональною площиною, не розкриваючи її автономності. Як влучно підкреслили Р. Гаврилюк та П. Пацурківський, «парадигма діалогічності медіації є методологічним ключем у пізнанні її природи» [1, с. 326], а глибинне розуміння механізмів цієї діалогічності потребує звернення до системної теорії. Саме в рамках теорії самореферентних систем Нікласа Лумана можливо інтерпретувати медіацію не як зовнішню методику, а як аутопоетичну комунікативну систему, яка через внутрішні операції відтворює власні елементи та структури. Саме цей ракурс може продемонструвати, що медіація здатна функціонувати незалежно від зовнішнього правового примусу, створюючи унікальний простір для трансформації конфліктів. Тому в статті пропонується розглянути медіацію як самореферентну комунікативну систему, операційні механізми та структурні особливості якої визначаються її внутрішньою діалогічністю.

Парадигма самореферентних систем, розроблена нейрофізіологами Умберто Матураною та Франсіско Варелю у 1960-х роках, спочатку пояснювала феномен життя на клітинному рівні через поняття аутопоезису, тобто здатності системи відтворювати власні компоненти та межі виключно через власні операції, без зовнішнього центру керування [2, с. 64]. Ніклас Луман перекладає цю логіку на соціальний рівень, стверджуючи, що соціальні системи подібно до біологічних існують не завдяки сукупності індивідів, а через безперервне самовідтворення власних елементів [3, с. 17]. Проте на відміну від живих клітин, соціальні системи функціонують не через біологічні, а через комунікативні операції. Для Лумана комунікація – це не просто передача інформації між суб'єктами, а складний триєдиний синтез: інформації (відмінності, яка сприймається), повідомлення (актуалізація цієї відмінності) та розуміння (прийняття або відкидання сенсу) [4, с. 191]. Саме цей триєдиний акт утворює елементарну одиницю соціальної системи, роблячи її здатною до саморегуляції.

Медіація відповідно постає як дійсно самореферентна система: кожна нова репліка сторін породжується з попередніх реплік, утворюючи замкнуте коло самовідтворення, де зовнішні імпульси – закон чи суспільні норми – сприймаються лише як подразники, які система обробляє згідно зі своїми внутрішніми правилами. Це пояснює, чому медіація здатна існувати автономно від судової системи: вона операційно замкнута, хоча й когнітивно відкрита до обміну з правовим середовищем.

Важливим є визначення бінарного коду, який і визначає структуру функціонування медіації як системи. Якщо припустити, що для судової системи характерний код правий/неправий, або дозволено/заборонено, що змушує її постійно звертатися до нормативних текстів для валідації рішень, то система медіації працює за іншим принципом: її код можна позначити як діалог/відмова від діалогу

або, точніше, відкритість/закритість до комунікації. Приймаючи це, можна побачити як медіація змінює логіку самого конфлікту: замість бінарного поділу на переможця та переможеного, медіація оперує градаціями готовності до діалогу, готовності до взаємодії. Таким чином, система продовжує своє існування доти, доки комунікація підтримується, а в разі зупинки комунікації – припиняється функціонування системи або вона переходить у режим очікування.

Приймаючи медіацію як самореферентну систему, цікавим є зв'язок між медіацією та правом (у більш позитивістському значенні): судова система може спостерігати за медіацією як за позасудовим способом вирішення спорів, проте операційно медіація залишається автономною. Вона використовує правові норми – наприклад добровільність, конфіденційність – не як зовнішні обмеження, а як внутрішні умови свого самовідтворення, перетворюючи юридичні догми на комунікативні ресурси. Саме ця автономність пояснює подвійну правову природу медіації, окреслену Р. Гаврилюк у своєму дослідженні: «медіація має подвійну правову природу, оскільки, по-перше, є породженням основоположного (потребового) способу співбуття індивідів у соціумі, а по-друге, – системою взаємопов'язаних правових зобов'язань, за допомогою яких утворюється замирене суспільне середовище» [5, с. 16]. Така взаємодія між правом та медіацією точно описується Н. Луманом як структурний зв'язок: дві системи залишаються операційно замкнутими, але їхні структури налаштовані таким чином, що події в одній системі можуть слугувати подразниками для іншої. Наприклад, угода, досягнута під час медіації сприймається правовою системою як факт, що породжує правові наслідки. При цьому право не контролює процес досягнення цієї угоди зсередини медіації – воно лише «читає» її результат через призму власного коду дозволеного/забороненого.

Таким чином, медіація виявляється не підсистемою права, а паралельною комунікативною системою. Медіація не закриває конфлікт шляхом зовнішнього рішення, а продовжує комунікативний процес доти, доки сторони самостійно не сконструюють новий соціальний факт – певну домовленість. Цей процес створення нової реальності відбувається виключно завдяки діалогічності – тобто через синтез інформації, висловлювання та взаємного розуміння, саме це й забезпечує автономність та самореферентність медіації як системи.

Якщо комунікація є елементарною одиницею самовідтворення системи медіації, то її носіями виступають не абстрактні «сторони», а конкретні особистості, конкретні свідомості, кожна з яких функціонує як операційно замкнена система з власною когнітивною структурою. Це означає, що кожен учасник конфлікту приходиться до медіації не з об'єктивною істиною, а з власною конструкцією реальності – тим, що Євген Ерліх називав «живим правом», тобто спонтанним, не створеним державою порядком соціальних відносин [6, с. 39]. У термінології Н. Лумана це явище відповідає поняттю онтологічного плюралізму: кожна свідомість є «світом у собі», що сприймає зовнішні події виключно через власну призму прийняття реальності.

Конфлікт у системному розумінні – це зіткнення інтересів, яке виникає через неможливість однієї системи, тобто свідомості, передбачити операції іншої. Коли дві сторони конфлікту зустрічаються, їхні «реальності» – сформовані життєвим досвідом, культурними кодами, емоційним сприйняттям – виявляються взаємно несумісними у своїй первинній формі. Сторони не «входять» до системи як готові елементи; вони стають її елементами лише в момент комунікації, коли їхні індивідуальні «реальності» починають взаємодіяти через узгоджені правила діалогу. Медіація потрібна саме тоді, коли складність конфлікту не дозволяє традиційним механізмам вирішення спорів її вирішити. Медіація вирішує конфлікт не шляхом спрощення проблеми чи нав'язування зовнішнього рішення, а шляхом створення нових відносин через комунікацію.

Кожна сторона в медіації є системою у системі: вона спостерігає за медіаційним процесом зсередини своєї свідомості, використовуючи власні бінарні коди, такі як добро/зло, справедливість/несправедливість, свій/чужий тощо. У свою чергу це породжує феномен, який можна охарактеризувати як «подвійна замкнутість»: медіація як система спостерігає за спостереженнями сторін, але не має прямого доступу до їхнього внутрішнього світу. Саме тому неможливо «зрозуміти» сторону остаточно – можливо лише створити умови, щоб вона висловила свою реальність у формах, доступних для сприйняття іншою стороною.

Це і підкреслює важливість добровільності та конфіденційності медіації, закріпленої в законодавстві [7, ст. 5, 6]. З точки зору системної теорії, ці принципи є не просто гарантіями індивідуальної

свободи, вони є функціональними імперативами самовідтворення системи. Без можливості вийти з комунікації, тобто зупинити систему, сторони перетворювалися б на заручників процесу, що зробило б неможливим автентичне самовідтворення – система деградувала б до механічного обміну репліками без справжнього розуміння.

У цій архітектурі медіатор займає унікальну позицію, оскільки він функціонує як спостерігач другого порядку, тобто спостерігає не за об'єктивною реальністю конфлікту (якої не існує), а за спостереженнями сторін за цією реальністю. Його роль не «виявити істину», а забезпечити сприятливі умови для справжньої зустрічі сторін. Н. Луман позначає таку функцію як генерацію релевантності: з величезного потоку інформації, що циркулює у системі (емоції, факти, інтерпретації), медіатор виокремлює те, що має значення для продовження комунікації [8, с. 152].

Це не маніпуляція, а необхідна умова функціонування системи. Без такої «фільтрації» комунікація захлинулася б у власній складності. Медіатор створює кордони системи, відокремлюючи внутрішній діалог від зовнішнього тиску, наприклад суспільної думки чи формальних норм, одночасно забезпечуючи включення зовнішнього у внутрішнє – наприклад, перетворюючи юридичні норми на теми для обговорення.

Як стверджує Парсонс, усім соціальним системам властива мета їх функціонування [9]. Для медіації такою метою є саме редукція складності конфлікту через конструювання нових узгоджених структур відносин. Кінцевою метою процесу є не просто припинення комунікації, а її трансформація у нову структуру. Угода, досягнута в медіації, виступає як синтез редукції складності: вона фіксує новий порядок відносин, узгоджений сторонами, який надалі функціонуватиме як власна «реальність», здатна самовідтворюватися. Це не компроміс у традиційному розумінні (поступка заради миру), а конструювання нового спільного сенсу, що виходить за межі первісних позицій.

Це збігається з визначенням мети медіації як самореферентної системи у монографії «Медіація як цінність», де П. Пацурківський та Р. Гаврилюк вказують, що мета полягає у «відновленні порушеної справедливості у відносинах між її сторонами через їх конфлікти (спори) самими ж цими сторонами за сприяння їм медіатора, а також конструювання ними внаслідок цього нової соціальної реальності – примиреного соціального середовища» [10, с. 219], що в системному вимірі відповідає замиканню циклу автопоезису через створення нової структури відносин.

Таким чином, система медіації завершує свій самореферентний цикл: вона використала внутрішню діалогічність для редукції зовнішньої складності, тобто конфлікту, породила нові структури – зв'язки сторін – та готова до нових операцій або саморозпуску якщо угода виконана. Її автономність полягає саме в тому, що вона не потребує зовнішнього валідатора для свого існування, її «право» – це породжена комунікацією реальність, жива і динамічна, на відміну від формально зафіксованих норм.

Важливим є те, що угода творить соціальну пам'ять системи: вона фіксує не стільки фактичні обіцянки, скільки правила спостереження, за якими сторони погоджуються спостерігати одна одну надалі. При цьому угода, досягнута в медіації, діє як «живе право» у розумінні Ерліха – не формальна норма, позбавлена контексту, а актуалізований порядок відносин, здатний самовідтворюватися поза юридичним актом, але водночас стаючи відправною точкою для правової валідації з боку держави, якщо така потрібна. Саме тут простежується структурний зв'язок між системою медіації та правовою системою: угода є «кордонним об'єктом», що водночас замикає цикл автопоезису медіації та відкриває можливість його «прочитання» правом як факту, що породжує правові наслідки.

Таким чином, проведене дослідження дозволяє стверджувати, що медіація постає не зовнішнім додатком до правової системи і не просто альтернативним способом вирішення спорів, а самореферентною системою, що самовідтворюється через внутрішні комунікативні операції. Операційна замкнутість медіації та її специфічний бінарний код «відкритість/закритість» діалогу принципово відрізняють її від судової системи з її кодом «правий/неправий». Це забезпечує їй автономію щодо державного права та здатність існувати незалежно від імперативного правового примусу. Медіація не застосовує зовнішні норми до конфлікту, а конструює внутрішній порядок шляхом редукції соціальної складності, яка виникає через онтологічний плюралізм «реальностей» сторін.

Взаємодія між системою медіації та правовою системою має характер структурного зв'язку: вони залишаються операційно замкнутими, але «читають» одна одну через «кордонні об'єкти» – угоди, які право сприймає як факти, що породжують правові наслідки, не контролюючи водночас внутрішнього

процесу їх конструювання. Це доводить, що медіація є паралельною правовій системі, здатною створювати «живу» соціальну реальність. З теоретичної точки зору, аналіз медіації через призму системної теорії Н. Лумана демонструє, що порядок у соціальному житті може виникати не лише через ієрархічний імператив держави, але й через горизонтальну самоорганізацію комунікативних систем. Це відкриває перспективи для подальшого дослідження механізмів саморегуляції в правовому просторі.

ВИКОРИСТАНІ МАТЕРІАЛИ

1. Гаврилюк Р. О. Пацурківський П. С. Парадигма діалогічності як методологічний ключ пізнання. *Права людини та публічне врядування* : матеріали VIII Міжнародного правничого форуму (м. Чернівці, 30 травня 2025 р). Львів – Торунь : Liha-Pres, 2025. 456 с.
2. MaturVarela F. G. Principles of Biological Autonomy. New York, 1979.
3. Niklas Luhmann. Social systems. Translated by John Bednarz, Jr. with Dirk Baecker. Editors Timothy Lenoir and Hans Ulrich Gum Brecht. Stanford university press Stanford, California. 1995. P. 21–22.
4. Luhmann, N. (1995). Social Systems. Translated by John Bednarz Jr. with Dirk Baecker. Stanford University Press.
5. Гаврилюк Р. Правова природа медіації як вислід буттєвих властивостей людини. *Право України*. 2018. № 3. URL: <https://archer.chnu.edu.ua/xmlui/handle/123456789/3228>
6. Nelken D. Law in Action or Living Law? Back to the Beginning in Sociology of Law. *Legal Studies*. 1984. № 4 (2). P. 157–174.
7. Про медіацію : Закон України від 16 листопада 2021 р. № 1875-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text>
8. Ehrlich E. Fundamental Principles of the Sociology of Law / Trans. by W. L. Moll. Cambridge, MA : Harvard University Press, 1986. P. 39–45.
9. Parsons T. The Structure of Social Action. New York. 1937; Parsons T. Action Theory and the Human Condition. New York. 1978; Luhmann N. Zweckbegriff und System Rationalität. Tübingen. 1968.
10. Гаврилюк Р. О., Пацурківський П. С. Медіація як цінність. Чернівці : Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2023. URL: <https://archer.chnu.edu.ua/handle/123456789/7429?show=full>

REFERENCES

1. Havryliuk, R. O. Patsurkivskiy, P. S. (2025). Paradyhma dialohichnosti yak metodolohichniy kliuch piznannia. *Prava liudyny ta publichne vriaduvannia*: materialy VIII Mizhnarodnoho pravnychoho forumu (m. Chernivtsi, 30 travnia 2025 r). Lviv–Torun : Liha-Pres, 456 s.
2. MaturVarela, F. G. (1979). Principles of Biological Autonomy. New York.
3. Niklas Luhmann. (1995). Social systems. Translated by John Bednarz, Jr. with Dirk Baecker. Editors Timothy Lenoir and Hans Ulrich Gum Brecht. Stanford university press Stanford, California. P. 21–22.
4. Luhmann, N. (1995). Social Systems. Translated by John Bednarz Jr. with Dirk Baecker. Stanford University Press.
5. Havryliuk, R. (2018). Pravova pryroda mediatsii yak vyslid buttievykh vlastyvostei liudyny. *Pravo Ukrainy*. № 3. Retrieved from: <https://archer.chnu.edu.ua/xmlui/handle/123456789/3228>
6. Nelken, D. (1984). Law in Action or Living Law? Back to the Beginning in Sociology of Law. *Legal Studies*, 4 (2). P.157–174.
7. Pro mediatsiiu: Zakon Ukrainy vid 16 lystopada 2021 r. № 1875-IXh. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text>
8. Ehrlich, E. (1986). Fundamental Principles of the Sociology of Law / Trans. by W. L. Moll. Cambridge, MA: Harvard University Press, P. 39–45.
9. Parsons, T. (1968). The Structure of Social Action. New York. 1937; Parsons T. Action Theory and the Human Condition. New York. 1978; Luhmann N. Zweckbegriff und System Rationalität. Tübingen.
10. Havryliuk, R. O., Patsurkivskiy, P. S. (2023). Mediatsiia yak tsinnist. Chernivtsi: Chernivets. nats. un-t im. Yu. Fedkovycha, Retrieved from: <https://archer.chnu.edu.ua/handle/123456789/7429?show=full>

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

Дата першого надходження статті до видання: 20.01.2026
 Дата прийняття статті до друку після рецензування: 11.02.2026
 Дата публікації (оприлюднення) статті: 05.05.2026